

28 АПРЕЛ
ВЭ I МАJ
БАJРАМЛАРЫНЫЗ
МУБАРЭК!

АЗƏРБАJЧАН
Г А Д Ы Н Ы

№ 4, 1978

АЗƏРБАЙҶАН ХАЛЧАЛЫРЫН ШƏҺƏРƏТИ

ЗƏРИФ, олан нахшылы АзәрбајҶан халчасы Нəпələрими-ни нағил дунјасы, илмөләрине гəрар тутмуш хəјал аламси Елə билə һезин бир нəғмидир бу нахшылар. Ону тохуан устаны хəјал дунјасыны, зəвгуну, мəһарəтин əуздə кəл-лəширди олар. Чөллəримиин бə-һар этри, мешлəримиин пајыз ала-вилыгы вар оларда. Вугары дə-ларымьзын тарлы ағвалəрини бə-јазлыгы, гызлар јаймызын одлу рəнклери дүлүлүр һөр нахшында. Маликмөмəдин, ағ атлы оғланн кедји чəтин вə сепирди јоллардан сорағ верир бу нахшылар. Мəһəббət-дə етибарлы, чəтинликдə дəнəтлди АзәрбајҶан гызларынын козалијинди олар сəһбət ачыр олар..

Бəли, дунјанын бир чох олєсини музейлєриндə сахланан гижмэтлди АзәрбајҶан халчаларынын шəһрəти республикамьзын һудудларьндан чох-чох конарларла јайлымышлар. Бу халчалар вахты илə халг санəтини ағрыл-маз бир һиссəsi олмуш, мəһир халг санəткарлары тəрəфиндэн тохунмуш-дур. Зəнкин фантазија малик олан мəһир нəпələр өз билик вə бағары-ларыны нəпələрин əрəтмин, сепир-ли нахшыларын «сиррини» нəсидл-нəслилə өтүрүмшлэр.

Совет һакимијəти иллєриндə АзәрбајҶан халчалыгыны иншофат едик чичкөлди. 1927-чи илдə, кəһнə мєс-јид биясында тəшкил олунмуш илк халчалыгы артели илдəнлєдэ бəјүл-рəк илдə 400 ми квдратмєтр ја-хын халы истєсал едди бəјүк «Азәр-халы» бирлијини чеврилди. Инди бу бирлијин тєркибинə республикамьзын мұхталиф күшалєриндə фаалијəт кəстєрэн 15 фабрик дақхидир. Вурда беш миң нəфєрдэн артығ гəдлє вə гыз чалшыр.

Бу јарым əсрдə АзәрбајҶан халчалыгы һансы иншофат јоллары кє-мишдир? Һансы проблемлэр һалд едилмиш, һансы ахтарышлар апарыл-мышдыр?

«Азәрхалчə» идарəсини рəиси Алијə Вағырова данышыр:

— «Азәрхалчə»нын бу күнүндən, онун дунја базарьндань јүксək мөв-гєјиндэн данышарын, тарих нəзəр салмамағ, АзәрбајҶанда халчалыгы-ғын иншофатыны арашдырмамағ мүмкүн дејил. Республикамьзда илк халчалыгы артелинин јардымдыгы күндən кечэн 50 ил əрзиндə халчалы-гыны кустар сənəтди, ири сунјə сəһиснə чеврилмишдир. Бу күнə дүн-

ја базарьнда АзәрбајҶан халчасы-нын мьзоинəsi кет-келдə артыр. Халчаларымьз дунјанын он мөшүр халчалыгы олмақориндə—Иранда, Тур-кијədə тохуан халчаларла муваффа-ғијəтлə рəғабət едир. Бу муваффа-ғијəти биз бүтүн халчалчыларымы-зын, республикамьзын ады-салы мұтəхəссислєринин јорулмадан апар-дығлары јардымчылығ ахтарышлары-нын сəјисиндə өлдə етмишк.

Республикада илк халчалыгы ар-теллери јардыларкн халг сənəткар-ларымызын тєрүбасиндэн, билдин-дэн чох истифадə едилмишдир. Лəкин халчалчылыгы кустар һалындан ири истєсалда сəһиснə чевирмөк лəзим иди. Халчə артеллєринин илк јарды-чылары бу һагда чох фикирлəшмəли, јени јоллар арашдырмалы олмушлар. Республикамьзда халчалчылығ иши кенишлєндикчə јени кадрлар јетин-дирилмəsi маселəsi халчалчыларын гарышында вачиб бир мєсалə кими дајанды. Халчалчылығын сирлєрини бир нəсидлэн о бирисинə кєлмєсини кəлмөк кими узун бир процес инди даһа һеч киси тəмин едл билмэдди. Бир тəрəфдэн дə мұсар һəјат таран бу элєсини инсəбтэн зинфишмєсинə сəһб олмуш. Сənəт мəктəблєри ја-нында халчалчылығ шəблєрини ачылмасы һəјəтин тєлєбиндэн доган бир зəруријəт чеврилди. Бəс, һəмин шəблєлэр гəбүл олунмуш шакирд-лєр дорен һансы програм əсысында кєлмөк? Ахы, елə бир програм јер-ли-дибли јох иди. Бир проблем һалд етмємиш баш бир проблем ортаја чыкырды. Лəкин мұтəхəссислєрини бу чəтинлидə дə муваффағијəтə ара-дан галдырдылар. Хусуси програм тəртиб едик сənəт мəктəблєринə тəр-кин етдилэр.

...Губə халылары, Газахдə, Шама-хыда тохуан гижмэтлди халчалар... АзәрбајҶанын бəзн рајонлары гəдм-дэн мəһир халчалчылары илє мөшүр олмушлар. Халчə фабриклары ачар-кн, бу чəһт дə нəзərə алынды. Халчалыгы мəркəзи кими шəһрəт тап-шыр рајонларда бəјүк «малатханалар тикилиб истифадəдэ» верилди.

Кадрларын һазырланмасы, јени «малатханалар тикилмəsi халчалы-гы иншид бирдэн-бирə бəјүк бир сырајыш јаратды. Халымьзын гəд-имдэн севиб-хошладыгы бу пєшвə кəчлєлєр арасында бəјүк халчə башла-ды.

Биринчи олмағ, јени бир ишə баш-ламағ һəмишə чəтиндир. Инди дə халчалчылар гарышына јени-јени чə-тинликлєр чыкырды. Халчə тохуан учун иши о вəхтлар Дағыстандан алырдылар. Лəзим олан 30—35 тон илє өлдə етмөк үчүн нечə дəфə Да-ғыстан кедиб-көлмөли олурдулар. Онда Халчə Идарəsi өз тохучу-бəј-јычы заводуну тикмөк гəрəриня кəлд-ди. Лəкин һə көрə бу завод илдə 200 тон илє вермөлү иди. О вəхтлар бу, чох бəјүк рəтəm сайдылар. Тағта халчалчылар өзлєри дə бу гəдэр индэн истифадə едл бөлчөклєрини шүбһə илə јанашырдылар.

— Инди исə Забрəтдань бу завод өз лəйиш күчүндэн дə хєјди артығ—320 тон мəсул верир; һамьсиндэн дə исти-фадə едирик—дејэ А. Вағырова күлүмсөјди.— Һамь бу дахыларда то-хучу-бəјјычы завод бир аз кениш-лєндирмөк фикриндєк.

АзәрбајҶан халчалчылыгы тари-хиндə бу чох ири бир адым иди. Лəкин, елə бу адымын əз дə јени бир проблем догурду. Халчалчылығ завод-лары кенишлєндикчə, заводларда кəчл-гүвөллєрин ахыны башландырдан сон-ра дəкəһ чатышымьзыны һисс олунмағта башлады. Тохучулар ата-ди-бабадан, һəмишə тахта дəкəһлардан истифадə едирдилэр. Бєлə дəкəһларын өмүр əз олур. Бундан баш-га онларда тохуан халчалар чох вахт əдилир, формасы дүзүк олму-рду. «Азәрхалчə» идарəсинин коллек-тивни мұтəхəссислєрлə мєслəһлəтəшиб дəмир дəкəһлар сифарини етмөк гəрə-риня кəлди. Һәр бир јени иш кими бу тəклин дə бəјүк мұбəһислєлэр сəһб олду. Бундан башга һəмин сифарини јеринə јетирчөк завод тапмағ дə хєј-ли чəтинлик тортды.

— Чəтинликлєр һөр ишдə олур.— дејэ А. Вағырова данышыр.—Бəс ишини нəтичєсидир. Нəтичə исə чох јахын олду. Əввалə дəкəһлə олан ет-тичəмиьзын өлдик. Һэм дə дəмир дəкəһларын өмүр тахта дəкəһларын-кына инсəбтэн хєјди узун иди. Бундан башга, һəмин дəкəһларын ағрасында инилмөк даһа раһат иди. Халчалчы-ларымызын өмөји хєјди јункулшди. Əн əсасы исə халчалардыкы эрлик-тамамидə арадан галды, оларын кєјфијəти јахылшды.

Нечə дəлєлєр, ишини нəтичəsi кəз гəбəғиында иди. Оudur ки, Јерли Сəн-јə Назирлији наздиндики метал-илас-т

мас заводунда бєлə дəкəһлар дузал-дилкəсинə башланды. Инди даһа дəк-каһ бəрэдə дə кєрəгүмүлə јолдур.

...Бүтүн булар ишини техникни чə-һэтлєрдир АзәрбајҶан халчасынын кєјфијəтини даһа дə јүксəтмəsi, онун узун бəзирьнин күндə-күни артан тєлəбинə чывб вермəsi үчүн мұтəхəссислєр бəјүк ахтарышлар апармалы олмушлар.

АзәрбајҶан халчасынын дунја шəһ-рəти халчалчыларымызын гарышында јени тəлəблэр, јени шəртлэр гəлүр. Әсрлєрдən бəri биздə халчанын əсəс олмүсү—дəрə мєтр узуну вə мєтр ја-рымы ени олүб. Лəкин бу олчулар дун-ја бəзирьнин тəлəбинə үзүкн кəлим-дир. Оdur ки, халчаларын олчусуну дə-јимдирмди олдуғ. Бу исə јени нах-шыларын, јени чешинилор инилмөк һазырланмасыны тəлəб етди. Халчə рəссамларын дə узарини јени вазн-фəллар дүшүд. Олар јени формаја үз-гүн кєкєнєсипијалар иниллєрдир.

Мұсар кимлєри бəјлєлєрын кєјфиј-јəти дə халчалчылар тəмин етмиди. Бəзн һалларда, халчə јуларын рəтлєр бир-биринə гарышырды. Халчалчылар бу сəһбдə дə ахтарышлар апардырдылар. Һəјəт олары кери галдырмағ, халг сənəткарларынын ил-шадјити бəјлєлєры ојрəнмөдэ мəчбур етди. Олар вахтинлə нəпələрини иниллєтди, һазырда кет-келдə ундүл-ди тəбин бəјлєлєрдэн истифадə етмөк гəрəриня кəлдилэр.

— Бу иллардə чох сыналгандан чыкыб АзәрбајҶан халчасы.— Бу өзл-лєр республикамьзын ады-салы халчə устасы, халг рəссамы Лəтиф Каримов дејир.—Сənəтдə олан мұх-талиф ахшылар халчалчылығда дə өзү-нү кəстєрмөдэ башламышды. Лəкин республикамьзын халчə усталары, рəссамлары бу ахшылар гарышы ајд-на билдиллэр. Әсрлєрини сынағандан чыкыш милли нахшылары гəрүлүб сəхлэдилэр, иншофат етдиллєр. АзәрбајҶан халчасынын чешинилор ишини сəјисинə хєјди артырдылар. Бу халчаларын һәр бириндə ону тоху-ан устанын ранк дүксүсү, фəрди зəв-гү һисс олдуғр. Олары гижмэтлди едэн бир-бириндэн фəрглєндирдэн дə мөһ бəдур.

АзәрбајҶан халчасы өз кечмиш шəһрəтин даһа дə артырды дунја базарьнда олан олан тəлəб күндən-кү-нə чохалыр. Оdur ки, республикамьза-

да Јени-Јени халча сехлери ише салынар, халгымыздын бу гедим санати озуне Јени бојат, Јени омур гаааныр. Токче кечин ил Јерикде, Јардымлыда, Газымеммединде бојук халча сехлери тивилдиб истифадеде верилминди. Бу ил ише Агдамде, Газахде, Дашкесиде ве Борзде халча фабрикалери ише салынамаг, бојатчылыг, сехи кенишлендирилочкдир. 1979-чу илде дага беш рајонда халча фабрик и ачылмасы ивезде тутулуб.

— Ела билиром ки, истенсан етдинимизе козал нахышлы, јусек кејфи, јетли, кохлу ве сумагы халчалардан, мухталиф палазлардан соьбет едрекен, он еввал бу халчалары тохујан нанајоримизин гедим пешренини чавиллашдырыб, оьмрүну узадан гызларымыздан данышмаг лазимдыр. О гызлардан ки, догма јурдумузуни фусункар табииетини козаллијини, мин бир ранкин нахышлара коьчурб евлера, мензиллере катирирлер. Заиматларига адамлар севиш, козаллиб сехи сирлар — это Алди Басарова соьбетине давам едир. «Азэрхалча» мөһсууларыннын бутун сарки ве Јармаркаларда костарилмасе, дафаларде фехри ферманлар ве ХТНСини дипломларынны алмасы, Брюсселдени саркинин Божук Кумуш Медалы иле талтиф едилмасеи бу гызларын оьмюсини бөһросидир. Халчачы гызларымыз бешиллик планы нин ил Јарымда баша вурмаг угрунда муьбаризе апарырлар. Агдам халча фабрикинни тохучусу Лејла Эммедова ише бешиллијини ише илде баша вуруб. Илде Лејла кезе бешиллијини бешабиле ишледи. Лејланын рефигураери Фирюза ве Гучран Гасымова бачылары, Таһира Басинова, Набат Мурадова, Сумузур Меммедова да бу Јахынларда бешиллик планы Јерине јетиреочеклар. Ону да дејим ки, Агдам халча фабрикинни директору да гадындыр Албана Чоьферова ки ила Јахындыр ки, фабрика реьбарлик едир. Бу фабрик бешиллијини учунчу илде довлете 335 мин манатлыг мөһсул вермеји оьдосине коьчурб, «Ичсесанат» фабрикинни Нардаран сехинде чалышан Шейла Тагыјева кечин илин планына сикиз ајда Јерине јетириб. Габагчыл тохучу бу илин планында да вахтындан хелли еввал оьдөмок эвминдидир.

...Нахышлы, эфенели бир аламдыр бу халчалар. Реки чалерларындаг сехилди нахышлардан иввал эсера ронкиз бир алом. Кор илмесинде, хоф нахышымда сирли, дунунду бир дунја гарар талыб онун. Ону тохујан, бу козаллијини инсанлара чатдыран уста, нин голбинин арзусу, һерарати ваг бу халчаларда Токраролузма, шон јетли Азэрбајчан халчаларында.

Светлана НОЧЕФОВА.

